

Op pad met... Jan van der Straaten in de Bommelerwaard

CV Dr. J. van der Straaten

- 1968-1971 studie economie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam;
- 1990 promotie op het proefschrift Zure Regen, Economische Theorie en het Nederlandse Beleid;
- 1970-1974 plaatsvervangend hoofd afdeling Milieustatistiek CBS;
- 1974-1975 plaatsvervangend hoofd Bureau Economisch Onderzoek Gemeente Rotterdam;
- 1975-1990 wetenschappelijk hoofdmedewerker vakgroep Regionale Economie Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg;
- 1990-1994 wetenschappelijk hoofdmedewerker vakgroep Vrijetijdswetenschappen Katholieke Universiteit Brabant;
- 1994-1998 senior researcher European Centre for Nature Conservation, Tilburg.

Functies (een selectie):

- tot heden redactielid Business Strategy and the Environment;
- tot 2003 lid hoofdredactie Milieu
- tot 2001 redactielid Op Lemen Voeten

Als je het niet laat zien bestaat het niet

Bij Zuilichem en Gameren zijn de afgelopen jaren forse kassencomplexen uit de grond gestampt. En aan de andere kant van de dijk worden nevengeulen gegraven en krijgt de Waal meer ruimte. Een nieuw landschap schuift over het oude heen. "Het beeld van het oude landschap vervaagt als je er niet meer mee wordt geconfronteerd. Het geheugen werkt nu eenmaal via repetitie." Om dat te voorkomen is de gepensioneerde milieueconoom Jan van der Straaten het project 'NL in Beeld' gestart.

Waarom heb je ons hier mee naartoe genomen?

“In de eerste plaats omdat ik hier vandaan kom. Ik ben opgegroeid in Werkendam en heb het hier enorm zien veranderen. De overstromingsdynamiek is sterk verminderd door de Haringvlietsluizen. Tot in de jaren zestig broedden hier tientallen paapjes. Die zijn weg. Gele kwikstaarten; ook weg. Deze uiterwaarden zijn enorm verruigd. In de tweede plaats is dit een plek waar je de uitvoering van ‘ruimte voor de rivier’ om je heen ziet. Hoge dijken of meer ruimte voor de rivier? Die discussie is al een paar eeuwen oud en vertoont een golfbeweging. We zitten nu in de golf dat we de rivier weer meer ruimte geven. De dijk richting Loevestein uit de zeventigerjaren bijvoorbeeld verdwijnt binnenkort weer. Maar de belangrijkste reden is dat ik hier kan ik laten zien waarom NL in Beeld (zie kader) nodig is. Vastleggen wat er was en zien hoe het verandert, dat is eigenlijk de hoofddrive. Het menselijk geheugen werkt via repetitie. Douwe Draaisma heeft daar pas een heel mooi boek over geschreven: Vergeetboek. Je herinnert je niet meer wat je herinnerde, je herinnert je de vorige herinnering en daardoor vervaagt het beeld van het oude landschap. Dat kun je heel eenvoudig demonstreren. Ik woon nu in Tilburg en daar hebben ze een aantal jaar geleden het Pieter Vreedeplein helemaal gemoderniseerd. Als je mij of een willekeurige Tilburger vraagt: hoe zag het er vroeger uit dan weet je dat niet meer precies. Het nieuwe beeld komt over het oude heen en het oude beeld vervaagt. Het verleden vervaagt. En als het over landschap gaat moet dat niet. Dat is zonde.”

Zonde?

“Door het landschap te fotograferen, door te monitoren en systematisch gegevens te verzamelen krijg je grip op veranderingen. In de tachtigerjaren werd er veel gediscussieerd over de grutto. Ging die nu voor- of achteruit? Dat was een schijndiscussie want je had geen gegevens en wat je had was hap snap en had geen systematiek. We zijn toen gaan tellen. Ik heb meegewerkt aan de Avifauna van midden Nederland, waar voor het eerst stippenkaarten in stonden. Mensen van het toenmalige Rijksinstituut voor Natuurbeheer werkten ons echt tegen. We waren toch een beetje die amateurs die een greep naar de macht deden. Het RIN zei: wat jullie doen is gewoon onzin, onwetenschappelijk, je kunt nooit al die beesten tellen. Maar die Avifauna kwam er, en door dat tellen weten we nu hoe het met de grutto's gaat. Dat er proefschriften uit voort

zouden komen had je dertig jaar geleden niet voor mogelijk gehouden. Tegenwoordig is monitoring geen enkel probleem meer in Nederland.”

Hoe zal NL in Beeld gebruikt gaan worden?

“Om te beginnen kan zo'n collectie gaan functioneren als een visuele vraagbaak voor gewone mensen, mensen die bijvoorbeeld over Terschelling gelezen hebben maar nu wel eens willen weten hoe het er uit ziet. De tweede categorie gebruikers bieden we een basis waarmee ze verder kunnen werken. Een vogelwerkgroep, bijvoorbeeld, die wil achterhalen waarom een vogelsoort achteruitgaat kan besluiten onze collectie aan te vullen met jaarlijks genomen foto's. De derde categorie van professionele gebruikers, gemeenten, wetenschappers, wil misschien een deel of de hele collectie door een computerprogramma jassen om

bijvoorbeeld horizonvervuiling vast te stellen. Dit project heeft zoveel verschillende kanten waar je wat mee zou kunnen doen. En het materiaal is openbaar. Ik wilde per se een publieksding maken. Wikimedia heeft al belangstelling getoond.”

Hoe kijk jij tegen het natuurbeleid van het nieuwe kabinet aan?

“Natuur en cultuur hebben het kenmerk dat ze een langere looptijd hebben. Als je daar de boel verziekt gooi je het in zekere zin weg. Dat moet je gewoon nooit doen. Natuur is economisch kapitaal. Daar moet je zuinig op zijn, niet op bezuinigen maar in investeren. Een man als Bleker ziet zijn kansschon om af te rekenen met die groene jongens. Dat gelazer moet een keer afgelopen zijn. Kost veel te veel geld. Maar we hebben een inkomen als nooit tevoren, een van de hoogste ter wereld. En dan zouden we de belastingen niet kunnen verhogen? Dat is toch kolder. Ja, als je van te voren met je maatjes in de kroeg afspreekt dat de belastingen niet omhoog mogen, is dat de politieke realiteit. En als je dat nu maar bij iedereen onder de pet krijgt wordt het een wetmatigheid. Dus nu moet er 18 miljard bezuinigd worden. Dat is geen wet, dat is gewoon onzin. Een OESO-rapport van anderhalf jaar geleden heeft West-Europa met Nederland voorop gewaarschuwd voor de bezuinigingen die men van plan was. Ik ben econoom genoeg om die OESO gelijk te geven. Bezuinigen moet je verstandig uitsmeren over een aantal jaren en in tijden van voorspoed zorgen dat je overschotten kweekt.”

Die EHS kan toch wel een paar jaar wachten?
“We zijn bezig met een boek over Het Groene

Woud. En als je dan ziet wat daar aan vlinders rondvliegt dan besef je pas goed hoe belangrijk zo'n gebied is. Een bruin zandoojje, een heideblauwtje, waar kun je die nog vinden? Daarbuiten is geen moer meer en daarom is die EHS zo belangrijk. Het collectieve is nu verdacht, kost te veel geld. Het enige wat deugt is het private belang. Commercie en economie worden dan door elkaar gehaald. Mijn vak de milieueconomie gaat over externaliteiten, over positieve en negatieve effecten die niet in de marktprijs tot uiting komen. Die externaliteiten moet je berekenen en je moet de vervuilende ondernemer confronteren met de totale kosten die hij veroorzaakt. Anders wentel je ze af op de collectiviteit en zaken als natuur en landschap. Het Natuurbeleidsplan uit 1989, waar de EHS uit voortkomt, was wat dat betreft een scharnierpunt in het beleid. Toen heeft men gezegd: op deze gronden gaat natuur-

beleid voor andere gevestigde economische belangen. Dat was nog nooit gebeurd in Nederland. En nu wordt dat teruggedraaid.”

We staan nu op de dijk bij Gameren wat wil je hier laten zien?

“Wat je hier ziet is hoe een landschap in een keer van kleur verschiet: van grasland naar moderne kassen. Dankzij de subsidies op aardgas is dat heel snel gegaan. Als objectief was vastgelegd hoe dit landschap vroeger was en hoe het is veranderd, had je hier meer gezien dan nu, nu je hier voor de eerste keer mee wordt geconfronteerd. De kans is altijd aanwezig dat je niet ziet wat er te zien valt. De mens heeft wat dat betreft zijn beperkingen. Brecht schreef al: *“Denn die einen sind im Dunkeln // Und die andern sind im Licht. // Und man siehet die im Lichte // Die im Dunkeln sieht man nicht.”*

BAREND HAZELEGER & JAN VERMAAT

NL in Beeld

Systematische fotografie van het landschap, daar draait *NL in Beeld* om. Systematisch om te garanderen dat over tien of twintig jaar het landschap weer op dezelfde manier kan worden vastgelegd. Alleen dan is vergelijking en analyse van veranderingen mogelijk.

De exacte bepaling van de plaats waar de foto's zijn gemaakt is cruciaal voor het succes van het project. *NL in Beeld* gebruikt het coördinatenstelsel van de Rijksdriehoeksmeting, ook wel de Amersfoortse coördinaten genoemd. Daarmee kan elke locatie in meters nauwkeurig in X en Y-coördinaten worden vastgesteld. *NL in Beeld* wil elk rasterhok van één bij één kilometer fotograferen. Daarvan heeft Nederland er ruim 41.000; 5.000 liggen volledig in het water, resteren dus 36.000 hokken die voor dit project gefotografeerd moeten worden. Op de website (nlinbeeld.org) staat een Google Earthkaart met alle kilometerhokken die door deelnemende fotografen geclaimd kunnen worden. Het is de bedoeling dat in het midden van elk hok vier foto's worden gemaakt in de richtingen noord, oost, zuid en west. Ook een kaart met de middens van de kilometerhokken staat op de site.

Het project heeft een vliegende start ge-

maakt. Er hebben zich al ruim 500 fotografen aangemeld, 40% van de hokken is geclaimd en de eerste foto's staan op de site. De kracht van *NL in Beeld* is dat het van onderaf, samen met SOVON en De Vlinderstichting is georganiseerd. Een derde van de fotografen is uit deze organisaties afkomstig, een derde heeft fotografie als hobby of beroep en een derde is vaak buiten en doet dit er gewoon bij. Een andere succesfactor is de doorbraak van de digitale fotografie en de beschikbaarheid van goedkoop computergeheugen. Meer dan een pc en een aantal harde schijven heeft de beheerder van het project niet nodig.

Systematische fotografie van het landschap is niet nieuw. In België is Jean Massart, botanicus en professor aan de Université libre de Bruxelles, daar rond 1900 mee begonnen. Hij fotografeerde vanuit wetenschappelijke belangstelling vegetaties en landschappen van de verschillende natuurlijke streken en beschreef nauwkeurig flora en gebruik in samenhang met de geografie van de plek. In 1980 en 2003 zijn 60 locaties van hem opnieuw gefotografeerd. De foto's geven een objectief en tegelijkertijd ook schitterend beeld van de landschapsveranderingen in Vlaanderen

van de laatste eeuw (zie recollectinglandscapes.be en foto's op deze en de volgende pagina).

In Nederland bestaat de collectie De Boer, een serie van 1.000 grootbeelddia's gemaakt door Hubert de Boer in 1975-76. Onderzocht is of deze serie als basis zou kunnen dienen voor een herfotografieproject van onder andere PBL en WOT Natuur & Milieu (Kruit & Veer, 2009). De conclusie luidde dat dit in principe wel mogelijk zou zijn. Grootste probleem is dat in 40% van de gevallen de exacte standplaats van waaruit de foto's genomen zijn niet meer te achterhalen valt. Landschap Noord-Holland, Landschapsbeheer Nederland en Stichting Kunst en Openbare Ruimte geven dit jaar een vervolg aan dit project. Voor meer informatie kijk op <http://www.landschapsbeheer.nl/nieuws/nieuwsberichten/artikel/fotografen-breng-uw-landschap-in-beeld/180>

Literatuur

Kruit, J. & P.M. Veer, 2009. Herfotografie van landschappen. Landschapsfoto's van de 'Collectie de Boer' als uitgangspunt voor het in beeld brengen van ontwikkelingen in het landschap in de periode 1976-2008. Werkdocument 129. Wageningen. Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

foto **Jean Massart**, 1905. De uitgestrekte droge heide bij Genk wordt gedomineerd door struikhei (*Calluna vulgaris*) die volop gebruikt wordt in de lokale landbouw. Een boer maait de hei.

foto **Georges Charlier**, 1980. De heide is veranderd in een woonwijk voor gastarbeiders die aan het begin van de 20e eeuw werden aangetrokken om in de kolenmijnen te werken. Kinderen spelen in een gemeenschappelijke achtertuin.

foto **Jan Kempenaers**, 2003. De woonwijk bestaat nog steeds. Enkele bomen zijn gekapt maar de belangrijkste verandering betreft de gemeenschappelijke tuin. Afrasteringen en een muur geven aan dat deze is opgedeeld in private kavels.

Verandering van het landschap bij Zillebeke, Ieper, België

Foto **Jean Massart** 15 mei 1911. Het drieslag rotatiestelsel functioneert nog. Aan de linkerkant zien we drie percelen. Het eerste is pas geploegd en ingezaaid, het tweede ligt braak en op het derde aan het eind groeit wintertarwe.

Foto **Georges Charlier** 24 juli 1980. De laanbeplanting is gekapt en de bermen zijn bij de percelen getrokken. Een nieuw landbouwbedrijf heeft zich gevestigd en de oorspronkelijke gewassen zijn vervangen door tarwe en aardappels, verbouwd op grote percelen.

Foto **Jan Kempnaers** 23 november 2003. Nieuwe bomen zijn aangeplant op de plek van de oude. De grote percelen liggen er nog steeds maar het akkerland is omgezet in weiland. Een hek sluit de laan af en belemmert het zicht op de openheid. Het landschapskarakter is drastisch veranderd door het stempel van de individualisering.

(bron: **B. Pedrolì, A. van Doorn, G. de Blust, M.L. Paracchini, D. Wascher & F. Bunce (eds.), 2010.** Europe's living Landscapes. Essays exploring our identity in the countryside.)

Foto 1 **Google Earth** midden van het kilometerhok 175-450 Ede en standplaats bij het fotograferen

175-450 Ede in Beeld

Als er exact vanuit het midden van een hok gefotografeerd kan worden geven de coördinaten van het kilometerhok (maal duizend plus 500) dat midden aan. Het midden van kilometerhok 175-450 Ede is dus 175500-450500. In andere gevallen geeft de fotograaf de exacte locatie aan met behulp van een GPS ingesteld op de Amersfoortse coördinaten of met de noorderbreedte en oosterlengte, zoals te vinden op Google Earth. NL in Beeld heeft voorkeur voor de eerste methode.

Bij wijze van participatieve journalistiek besluit ik 175-450 Ede te claimen. Het midden daarvan ligt op privé terrein: de achtertuin van een buurman (zie Google Earthbeeld). Ik kies het dichtstbijzijnde punt dat een min of meer onbelemmerd uitzicht in de vier windrichtingen geeft. Ik heb geen GPS, dus op Google Earth lees ik noorderbreedte (52.023413) en oosterlengte (5.411105) af en ik ben klaar om te fotograferen. Ook over hoe dat het beste kan gebeuren geeft de website aanwijzingen en tips. In dit geval zijn de foto's gemaakt met een 50 mm lens, vanaf een statief, diafragma 8, sluitertijd 1/160 seconde en ISO-waarde 100. De onderschriften bij de foto's zijn zoals NL in Beeld die verlangt.

Foto 2: 175-450, W, 2011-03-22, NL-Barend Hazeleger, 52.023413 NB-5.411105 OL, Ede

Foto 3: 175-450, N, 2011-03-22, NL-Barend Hazeleger, 52.023413 NB-5.411105 OL, Ede

Foto 4: 175-450, Z, 2011-03-22, NL-Barend Hazeleger, 52.023413 NB-5.411105 OL, Ede

Foto 5: 175-450, O, 2011-03-22, NL-Barend Hazeleger, 52.023413 NB-5.411105 OL, Ede